

Högskolan i Halmstad
Sektionen för Humaniora
Litteraturvetenskap 21-40 p

”Tjudrad som en galen kossa”

**- Om kvinnliga könsroller och sjukroller
i Kristina Lugns poesi
ur ett feministiskt och ett idéhistoriskt perspektiv**

Jenny Friman
C-uppsats, ht 2006
Handledare: Catrine Brödje

1. Inledning	s. 2-3
2. Kvinnliga könsroller och sjukroller i Kristina Lugns poesi	
2.1 Presentation av Lugns kvinnliga diktjag	s. 4-6
2.1.1 ”Jag var en mycket skicklig hushållsassistent”: Hemmafrun /Ängeln	s. 7 -9
2.1.2 ” Så som rätt och riktigt är”: Älskarinnan /Monstret	s. 10-12
2.1.3 De förväntade könsrollerna kontra självbild	s. 12-14
2.2. Ensamhet, äckel och dödslängtan	s. 14-15
2.2.1 Det inre går utåt: psykosomatiska symptom	s. 15-16
2.3 ”Tjudrad som en galen kossa”: Rollen som vansinnig	s. 16 -18
2.4 Kroppen, jaget, världen (och kollisionen)	s. 19-20
2.4.1 Sjukrollen som medvetet och prioriterat val över kvinnorollen	s. 20-21
2.4.2 Sjukrollen som revolt mot kvinnorollen	s. 21-22
2.4.3 Sjukrollen som en del av den förväntade kvinnorollen	s. 22-24
3. Avslutning	
3.1 Redogörelse för resultat	s. 25-26
3.2 Vidare aspekter på ämnet	s. 27
3.2 Litteraturförteckning	s. 28

1. Inledning

Kristina Lugn debuterade 1972 med diktsamlingen *Om jag inte* och fick sitt genombrott 1983 med samlingen *Bekantskap önskas med äldre bildad herre*. Däremellan gavs samlingarna *Till min man, om han kunde läsa* (1976), *Döda honom!* (1978), *Om ni hör ett skott...* (1979) och *Percy Wennerfors* (1982) ut. Efter genombrottsdiktsamlingen kom *Hundstunden* (1989) och slutligen *Hej då ha det så bra!* (2003). Hon har även skrivit flera dramatiska verk och driver sedan 1997 teatern Brunnsgatan 4 i Stockholm. Hennes poesi kan förknippas med drag av melankoli, våldsamt ångest och dess dramatiska uttryck för dödslängtan. Sorg, mani, fobi och ångest blandas med fysiska men och problem. Den inre oron verkar tränga utåt, agera fram tills den nästan framstår som vansinne, galenskap. Hennes lyriksamlingar har alla dessa motiv och drag gemensamt från debuten 1972 till den senaste som kom ut 2003.

Det finns relativt lite forskning om Kristina Lugns lyrik, trots att det finns en del skrivet om hennes dramatik.¹ Inom lyriken har man bland annat tidigare tittat på Lugns plats som skald i offentligheten och studerat hennes ironiska och groteska drag.² Det har också uppmärksammats från flera håll att relationerna i Lugns dikter är viktiga, men att relationen mellan mor -dotter är den som lyser starkast.³ I mitt sökande av lämpligt ämne för uppsats fann jag att det som skrivits om Lugns sätt att problematisera genus och könsroller genom att skriva om det kvinnliga diktjagets sjukdomstillstånd, bara nämns som hastigast trots att det är något som återkommer i samtliga diktsamlingar från debuten 1972 till den senaste 2003. Då ämnet nuddats eller berörts har det dykt upp endast i samband med andra studerade ämnen. Lars Elleström berör exempelvis ämnet ytligt i *En ironisk historia från Lenngren till Lugn* från 2005, då han beskriver ironin i Lugns karakteristiska framställningssätt.

Mitt syfte med denna uppsats är således att uppmärksamma, ringa in och försöka se sambandet mellan de i Lugns lyrik ständigt återkommande inre dragen av ångest, ensamhet, dödslängtan m.m. och de könsroller som vi människor ständigt inordnas i. Mitt huvudsyfte är att försöka ta reda på om de kvinnliga diktjagen i sina stereotypa utformningar är sjuka eller spelar sjukrollen, och vad detta möjligen kan ha för mening. Jag inser att uppsatsen skulle

¹ Jfr t ex Björn Sundberg "Inga givna roller duger. Om Kristina Lugns dramatik", *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyten från Tintomara till Tant Blomma*, red. Eva Heggestad & Anna Williams (Lund 2004)

² Jfr t ex Åsa Lilja, "Skaldinnorna i offentligheten – konsekration och överskridande i en senmodernistisk kvinnlig tradition", *Varför grävde man upp drottning Kristina? – Kvinnobilder i olika tider och kulturer*, red. Eva Löfquist (Göteborg 1997), samt Lars Elleström, *En ironisk historia från Lenngren till Lugn*, (Stockholm 2005)

³ Jfr t ex Åsa Beckman, *Jag själv ett hus av ljus, 10 kvinnliga poeter*, avsnittet "Döden har satt på sig sina snyggaste skor- de eviga döttrarna hos Kristina Lugn" (Stockholm, 2002)

vinna på att ha en i analysen bearbetning utifrån endast *en* tes om varför diktjagen är sjuka, galna. Möjligtvis är det å ena sidan i en koncentrerad form lättare att strukturera uppsatsen och ta ut ordentliga svar, å andra sidan menar jag att uppsatsen med sin bredd och många angreppsvinklar kan ge en bredare förståelse för både kvinnorollen och sjukrollen i Kristina Lugns lyrik. Jag hoppas att arbetet snarare kan ses som en presentation av både Lugns lyrik, hennes motiv och tema, än en uppsats med definitiva svar.

Jag använder i min uppsats främst Karin Johannissons två böcker *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin- de- siècle* (1994) och *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur* (1997) för att kunna peka på det idéhistoriska sjukdomsperspektivet, där tanken om ”jaget, kroppen och samhället” figurerar. Johannisson skriver i *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin- de- siècle* från 1994 att ”[k]vinnosjukligheten illustrerar de starka sambanden mellan samhället, kroppen och jaget.”⁴

Johannissons perspektiv är idéhistoriskt med feministiska drag. Jag tar tillvara olika utgångspunkter från Johannissons verk och utvecklar egna tankar utifrån dem för att applicera på Lugns lyrik. Den feministiska utgångspunkten hämtar jag från teorier av Yvonne Hirdman i boken *Genus – om det stabilas föränderliga former* (2001), samt från Gilbert och Gubars klassiska bok *The madwoman in the attic- The woman writer and the nineteenth-century literary imagination* (1979).

Metoden jag kommer att bruka är närläsning av ett trettiotal utvalda dikter från Kristina Lugns samtliga lyriksamlingar. Anledningen till att jag väljer att nyttja det omfångsrika kompletta utbudet av diktsamlingar är för att starkare kunna bevisa min tes, samt att ge prov på att den tematik och de motiv jag valt för mitt arbete går att spåra och urskilja i *samtliga* samlingar, något som ger en starkare grund för min slutsats. Jag kommer således *inte* fokusera på utvecklingen eller titta på hur sjukdoms- och könsrollstematiken förändras genom samlingarna, på grund av uppsatsens komprimerade format. Av tillfälle har det slumpat sig så att den första och sista diktsamlingen inte har lika många citerade dikter som övriga diktsamlingar har i denna uppsats. Dessa två diktsamlingar skiljer sig inte i könsrollstematiken eller i diktjagens sjukdomstillstånd. Jag har helt enkelt valt ut dikter som jag ansett vara tydligast exempel och därmed lämpligast för ändamålet.

⁴ Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin- de-siècle*, (Stockholm, 1994) s. 272

2. Könsroller och sjukroller i Kristina Lugns poesi

2.1 Presentation av Lugns kvinnliga diktjag

I Lugns lyrik framkommer det tydligt att skillnaden mellan man och kvinna är stor. Det finns tydliga regler och starka förhållningssätt mellan könen:

Det ligger så många olyckliga kvinnor och jämrar sig i fallfärdiga / tältsängar i dagens
samhälle, sa Percy Wennerfors till mej. / Så många överviktiga med stripigt fett hår som
utsöndrar saliv / vid alla tider på dygnet, år ut och år in. / Så många stackars ensamstående som
fäktar överdrivet med / armarna vid minsta motgång. / Det finns på tok för många kvinnor som
inte har en aning om/ hur en man fungerar. / Alldeles för många slappa muskler i ändtarmar
och slidor. / Alldeles för mycket tårar. / Alldeles för lite våldoft. / Men jag ska bli direktör när
jag blir stor. / [---] / Jag ska ha en fru som kan pynta och skära och baka och banta och / bryna
och feja och klippa. / Jag ska ha en fru som kan vissla och träckla och lacka och spinna / och
stryka och väva. / Jag ska ha en fru som kan stycka och stänka och putsa och klistra / och gnida
och gny / En sån fru ska jag ha, sa Percy Wennerfors till mej.⁵

I citatet ovan målas kvinnorna och männen och deras roller upp av karaktären Percy Wennerfors i diktsamlingen med samma namn av Kristina Lugn från 1982. Percy kan ses som det unga diktjagets imaginära kompis som berättar för den lilla flickan hur hon ska bete sig för att älskas, och hur världen fungerar i det könssegregerade samhället. Enligt Percy är det alltför många olyckliga kvinnor i dagens samhälle. De är ”överviktiga med stripigt hår” och de utsöndrar saliv mest hela tiden. Dessa olyckliga kvinnor verkar inte kunna kontrollera sina kroppsfunktioner; de fäktar med armarna, är slappa i muskulaturen och luktar illa. Men Percy vet hur det ska vara, hur kvinnor ska se ut och bete sig. De ska vara husliga och nitiska, de ska kunna ”gnida och gny”. Och det kvinnliga diktjaget verkar i samtliga av Lugns samlingar också ha tydliga vetskaper om hur det ska se ut mellan man och kvinna, och hur man ska bete sig för att vara korrekt inom ramarna för respektive kön. Det kvinnliga diktjaget har många krav på sig för att bibehålla den yttre skenbilden:

⁵ Kristina Lugn, *Dikter 1972- 2003*, ur *Percy Wennerfors* (Stockholm 2006) s. 172. (Även i fortsättningen kommer sidhänvisning till Lugns dikter från samlingsvolymen *Dikter 1972- 2003*, med upplysning om vilket verk dikten ursprungligen kommer från, likt ovan)

Jämra dej inte! Bit ihop tänderna! / Plocka ögonbrynen! Förläng ögonfransarna! / Förkorta
känslspröten! / Lagg upp håret! / Rengör näsborrarna! / Raka bort mustascherna! / Svälj något
lugnande! / Sitt inte där så svagsint / ensam och inkrökt, gråt / inte mer!⁶

Bilden av den ”riktiga” Kvinnan och Mannen, tanken om det ”korrekta” förhållandet mellan man och kvinna skulle kunna illustreras med följande dikt från *Till min man, om han kunde läsa* från 1976:

Kvinnorna flyttade sej närmare Männen / som la sina armar / om Kvinnornas axlar / och
Kvinnorna skyddade Männen / med sitt mjuka hår, dom bredde ut / sitt hår över Männens
ansikten och Männen / bredde sina starka kroppar / över Kvinnornas kroppar / och dom låg där
mycket stilla / mycket tysta, mycket nära varann / medan jag, med stor försiktighet / passerade
dom.⁷

Att kvinnor och män beskrivs som dikotomier är tydligt. Männen i dikten framställs som starka och ska beskydda kvinnorna med sina kroppshyddor. Kvinnorna är mjuka och erbjuder männen sin sensualitet genom att breda ut sitt hår över dem som skydd. Männen och kvinnorna verkar onekligen behöva varandra, men hålls tydligt isär. Genom att skriva både Männen och Kvinnorna med versaler, tillåts man förstå att de är två olika ”raser” /arter och bör särskiljas. Modellen av Kvinnan i dikten är både skyddande och sensuell, både Husmoder och Älskarinna. Diktjaget å andra sidan står helt utanför gemenskapen i denna dikt. Hon passerar dem, men känner sig inte bekväm med deras relationslekar. Hon är inte madonnalik, hon känner sig inte heller sensuellt lysten och rollerna som Kvinnan förväntas spela problematiserar för ”jaget” och skapar konflikt. Vi hör i en senare diktsamling diktjaget suckandes fråga sig vad hon vet om att vara kvinna: ”Jag är nog bara en fallen hängpelargon/ Jag är nog bara en överårig flicka”.⁸

Två urtyper som förekommer frekvent i Lugns poesi är ”Hemmafrun” och ”Älskarinnan”. Dessa kan tyckas vara vaga begrepp, men man får ha i åtanke att dessa är de två kvinnliga stereotyper, som jag urskiljer för att kunna knyta dem till ett feministiskt perspektiv. Gilbert och Gubar talar i *The Madwoman in the attic. The woman writer and the nineteenth-century literary imagination* från 1979 om hur kvinnor beskrivs som antingen genomgoda och passiva

⁶ Kristina Lugn, *Dikter 1972- 2003*, ur *Till min man, om han kunde läsa* (Stockholm 2006) s. 86

⁷ Ibid: s. 79

⁸ Kristina Lugn, *Dikter 1972- 2003*, ur *Hundstunden* (Stockholm 2006) s. 242

eller aktivt maktlystna och onda. Jag gör alltså en jämförelse med Gilbert och Gubars bilder av "Angel-woman" och "Monster-woman", då jag presenterar Hemmafrun och Älskarinnan.⁹

Detta sätt att stereotypisera kvinnan beskrivs och utvecklas också i antologin *Varför grävde man upp drottning Kristina? Kvinnobilder i olika tider och kulturer*: "De bilder historieskrivningen brukar teckna av mäktiga kvinnor liknar varandra genom just genom sin fundamentala motsägelsefullhet. De har framställts än som jungfrur och än som omättligen hondjur. Än har de varit tragiska hjältinnor i högstämnda sorgespel och än har de varit maktgalna monster. Än har de utpekats som förebildliga för sitt kön och än har de hållits fram som avskräckande exempel, som motbjudande halvmän. [...] Inte en kvinna med känslor, sexualitet och självrespekt – utan antingen "Horan" eller "Madonnan" eller båda ihopfösta till en kluven, disharmonisk helhet. Inte en begåvad, pliktmedveten och verksam kvinna med ära och makt - utan "Ängeln" eller "Monstret" eller en evigt spaltad dubbelnatur."¹⁰

Det jag vill peka på är hur Lugn problematiserar kvinnorollen genom att låta det kvinnliga diktjaget ta form av exempelvis Hemmafrun eller Älskarinnan och låta de underdåniga kvinnliga diktjagen upptäcka sin tilldelade malplacering i samhället. De kvinnliga diktjagen verkar ana att något är fel, de trivs inte med sin underordnade plats, de känner sig inte direkt som "kvinnokvinnor" trots att de vet hur de *borde* vara. De ikläder sig en *roll*, (av hemmafru, av älskarinna) de *spelar* kvinnor så som de tror förväntas av dem. De spelar så hårt att de finner sig på gränsen till galenskap. Detta ständiga problematiserande av kvinnorollen uppmärksammas även i Björn Sundbergs avsnitt "Inga givna roller duger. Om Kristina Lugns dramatik" i antologin *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyte från Tintomara till Tant Blomma*. Sundberg menar att Lugn prövar alla tillgängliga kvinnoroller och *förkastar* dem: "I Kristina Lugns dramer handlar det nästan genomgående om att skildra en omöjlig 'kvinnlig identitet' [...] Vad Kristina Lugn gör i sin dramatik kan ses som ett alltmer målmedvetet utforskande av de givna roller som traditionellt och kulturellt utformats för kvinnor att kostymera sig i."¹¹

⁹ Jfr Sandra M. Gilbert & Susan Gubar, *The Madwoman in the attic. The woman writer and the nineteenth-century literary* (London 1979) s. 37

¹⁰ Eva Borgström, "Drottning Kristina och hermafroditens tankefigur", *Varför grävde man upp drottning Kristina. Kvinnobilder i olika tider och kulturer*, red. Eva Löfquist, (Göteborg, 1997) s. 50

¹¹ Björn Sundberg, "Inga givna roller duger. Om Kristina Lugns dramatik", *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyten från Tintomara till Tant Blomma*, red. Eva Heggstad & Anna Williams (Lund 2004) s. 161-162

2.1.1 ”Jag var en mycket skicklig hushållsassistent”: Hemmafrun /Ängeln

Hemmafrun är en av Lugns viktigaste typfigurer och hon figurerar i dikterna som en underkuvad kvinna som kämpar hårt för att hålla skenet över förortsvillan eller sekelskiftslägenheten uppe.¹² Hemmafrun är en urtyp som kan liknas med Madonnan, det vill säga en kvinnlig stereotyp som är starkt sammankopplad med vissa ”kvinnliga” företecken.¹³ Hon målas i sann svarthumoristisk och ironisk Lugn-anda upp som en aningen korkad och smått infantil hustru som lyder och ser upp till sin man men som *passivt* längtar bort i hemlighet. Ibland får denna kvinna dock nog, hon övergår till hysteri och galenskap och protesterar genom att bildligt eller bokstavligt talat skjuta sin man, trycka i sig lugnande eller längta efter döden, som här i denna dikt från samlingen *Hundstunden* 1989:

När jag var gift med Herrman / då var det allmänt känt / att jag var en mycket skicklig /
hushållsassistent / [---] / och jag var alltid ensam / och snäll och rar och fin. / Jag kände sorgen
växa / i vårt trånga hjärterum / när jag var gift med Herrman / och dog av valium.¹⁴

Hemmafrun kommer oftast smyckad med attribut i diktsamlingarna. Hennes hem beskrivs frekvent, liksom hennes gemål och hennes misslyckade karaktär. Hon är en kvinna som inte riktigt trivs utanför sin kvinnliga sfär som är hemmet, men är samtidigt trängd och trånar efter att få komma ut. I *Hemmet, Rummet och Revolten. Studier i litterärt gränsöverskridande* från 1996 tittar Maria Österlund i ”’Det måste finnas en reservutgång’. Om rumsligheten i Kristina Lugns lyrik” just på detta. Hon pekar på rumsligheten i lyriken i relation till kvinnligheten och kopplar den till feministisk litteraturteori. Hon skriver: ” ’Att få plats’ är ett tema som är genomgående i Lugns lyrik. Diktjagen är rörelsehämmade i rummen, de längtar ut.”¹⁵ Och hemmafrun som är gift med Herrman, är rörelsehämmad men finner väg ur ”det låsta rummet” som hemmet är:

¹² Att hemmafrun är frekvent förekommande påpekas även i Lars Elleströms *En ironisk historia från Lenngren till Lugn* (Stockholm, 2005), se exempelvis s. 195

¹³ Gilbert och Gubar menar i sin bok *The Madwoman in the attic. The woman writer and the nineteenth-century literary imagination* (London, 1979) att stereotypen ”Angel-woman” härstammar från den manliga författarens sätt att gestalta en kvinna som en ”ängel i huset, istället för en madonna i skyn”: “the ideal woman that male authors dream of generating is always an angel[---]for the more secular nineteenth century, however, the eternal type of female purity was represented not by a Madonna in heaven but by an angel in the house.” Jfr. s. 20

¹⁴ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Hundstunden* (Stockholm, 2006) s. 266

¹⁵ Maria Österlund, ”’Det måste finnas en reservutgång’. Om rumsligheten i Kristina Lugns lyrik”, *Hemmet, Rummet och Revolten. Studier i litterärt gränsöverskridande* Ingström, Malmö, Österlund (Åbo, 1996), s. 166

men jag blev sanslöst vacker / när jag blev kär en kväll. / Det var vid tjugotiden / när jag svalt
min dormopan / då steg det upp ur helvetet / en arg och lycklig fan / som visslade på kyrkogårn
/ och gjorde mig helt vild / och stjärnorna var tända / och vintern blev så mild / när jag bars ut
ur rummet / som jag aldrig levat i / och släpptes lös på kyrkogårn / och äntligen blev fri!¹⁶

I *Till min man om han kunde läsa* (1976) är det just den husligt hämmade kvinnan som beskrivs. Den kvinna som till det yttre lever för sin man, sina barn och den ordnade samvaron med villan i förorten. Den uppoffrande frun presenteras i första dikten:

Älskling älskling älskling, sa jag / älsklingen min älskade min / vackraste sötnos / sötaste
gubben min / finaste raraste godaste min / sa jag / dubbelvikt av återhållet skratt / vild av glädje
/ smekte jag min käre gumse / brudgummen min!¹⁷

Diktjaget är så överdriven i sin framtoning att man kan läsa av hennes desperation direkt, hur gärna hon än verkar vilja framhäva den vackra och påmålade ytan, kan vi ana det annalkande uppbrottet från de sociala reglerna. Meningarna ”dubbelvikt av återhållet skratt/ vild av glädje” låter blotta en personlighet med nästan maniska drag. Vi behöver inte heller vänta länge på uppbrottet från konventionerna, på sammanbrottet. Vidare in i dikten skiner solen i diktjagets värld, medan barnet gråter i barnkammaren och ”Violet kommer med en flaska gin”. Och trots att rabatterna prunkar och himlen är blå, börjar det bli kallt och kyligt. Dottern gråter fortfarande i barnkammaren, och vi ser hur det stilla lunkande förortslivet med sin påklustrade fasad blir en börda för diktjaget:

Telefoner som ringer / tills jag skär mej på dom / flinka maskinskriverskor / och ambitiösa
uppdragsgivare / skrattar grumligt, mumlar och viskar / pigga och krya förskolebarn, eleganta
damer / högstämde herrar, ljudlösa kypare / smyger omkring / ligger i bakhåll / trängs i mitt
huvud¹⁸

I sitt eget sällskap drar diktjaget sig ”tillbaka bakom svarta gardiner” för att vattna sina blommor, titta sig i spegeln och nicka uppmuntrande åt det hon ser. Först kan man tro att detta är en form av ett befrielsemanifest: diktjaget har till synes slagit upp med sin make, hon ”sköt honom i ett obevakat ögonblick av klarsynthet” och nu vill hon vara ifred, odla sig själv och lägga från sig spelandet av rollen som foglig fru. Men att nicka uppmuntrade mot sin

¹⁶ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Hundstunden* (Stockholm, 2006) s. 268

¹⁷ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Till min man, om han kunde läsa* (Stockholm, 2006) s. 63

¹⁸ *Ibid*: s. 65

spegelbild och vattna sina blommor kontrasterar hårt mot melankoliska och kanske döds-
längtande tankar i en senare dikt i samma samling: ”och jag har elva valium kvar, en flaska
Pernod / och kanske femtio år till att leva”¹⁹

I både *Döda honom!* från 1978 och efterföljande *Om ni hör ett skott...* från 1979 träffar vi
Camilla och nu blir husmoders- och hemmafrudraget kanske som allra tydligast. De första
dikterna i *Döda honom!* beskriver i långa rader en till det yttre trevlig miljö: barnet är snällt,
katten spinner, små tussilago växer i dikesrenen osv. Men ju längre in i dikten vi kommer, ju
närmare oron, desto tydligare underkuvad ångest: ”Om du vaknar / dör vi kanske / men om
jag ligger stilla / och låtsas att jag inte vet / hur ensam jag är / men om jag blundar hårt / och
inte rör mej / under din kropp / tror du kanske/ att jag är en älskvärd kvinna”²⁰. Camilla verkar
slitas mellan förtvivlan och hopp, ibland känns det nästan som om hon accepterar sin
underkuvelse: ”Fula kvinnor / sömniga vardagshjältinnor / ömt älskande mödrar / sliter och
släpar och står i / tiger och lider så gott de kan”.²¹ Diktsamlingen slutar med en falsk
förtröstan: ” nu är allting trivsamt / under himlen / [---] / nu har vi [---] lagt oss ner / en och en
/ med händerna på täcket”²²

Och trots vacker yta i förorten och möjligt accepterande av resignation gör ensamheten sig
stundvis påmind för diktjaget, och visar sig i paranoia, dödsångest och dödslängtan. I en dikt i
samlingen *Bekantskap med äldre bildad herre önskas* från 1983 kan man läsa:

Konstiga röster / och konstiga händer / bor i ensamheten / konstiga växter / pryder den en stund
/ och dör / när tv-programmen slutar / Döden har ett konstigt sätt / att plötsligt sitta i en soffa
från IKEA / och se ut som en befriare / när alla jourbutikerna är stängda / och lillan har det
mycket bättre / hos en sansad husmor / fyra mil från Månkarbo / som har sagt till mej att döden
/ börjar tappa tålamodet / hon har väntat på mej länge nu / vid varje gathörn jag har korsat /
framför varje brasa jag anlagt / på varje bro jag försiktigt trippat över / bredvid varje falukorv
jag skurit upp / har döden stått och nickat menande / mot den dyra knivens vassa egg.²³

Som ovan citat antyder mår diktjaget dåligt, hör röster i ensamheten och träffar på döden i
både hemmet och utomhus. Ensamheten, döden och den outtalade men än tydliga ångesten
blir tillsammans med IKEA-soffan, jourbutikerna och den med en dyr kniv uppskuren
falukorv en tydlig kontrastbild.

¹⁹ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Till min man, om han kunde läsa* (Stockholm, 2006) s. 67

²⁰ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Döda honom!* (Stockholm, 2006) s. 107

²¹ Ibid: s. 109

²² Ibid: s. 129

²³ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Bekantskap önskas med äldre bildad herre* (Stockholm, 2006) s. 211-212

2.1.2 ”Så som rätt och riktigt är”: Älskarinnan /Monstret

Älskarinnan kan både vara ljuv, passivt sensuell eller illustreras som ett kättjefullt odjur, ett lustfyllt monster som nästan sliter sina byten i stycken. I Lugns lyrik finner vi flera former av diktjagens lust. Ibland verkar älskarinnan tendera att nästan passera gränsen till galenskap. I sina försök att närma sig lustan blir det gräsligt, groteskt fel, som här i en dikt från *Bekantskap önskas med äldre bildad herre*:

Putte är så underbar. / Ibland måste jag dunka huvet mot kylskåpsdörren och ibland / måste jag klippa sönder bröstvårtorna med svärmors manikyr sax / och ibland måste jag kasta mej handlöst in i torktummlaren mitt på / blanka eftermiddan. / Men han vill inte ha samlag med mej i alla fall. / Inte under några omständigheter. / Varken oralt, genitalt eller analt. / Absolut inte så länge jag har det här uttrycket i ansiktet. / Han har aldrig samlag med kvinnor som tror dom kan börja / ett nytt liv efter menopausen. / Det bär honom emot, säger han. / Såväl intellektuellt som emotionellt. / Det är en principalsak, säger han.²⁴

I denna dikt handlar det troligen om diktjagets sexuella lust till en man, i detta fall ”Putte”, ett namn som närmast associerar till ett något smått, som ett litet ömkat barn eller ett hunsat husdjur. Trots att diktjaget här är den *aktiva* parten i jämförelse med sensuell kvinnlig passivitet anstränger hon sig för att värja sig mot sin lust. Hon blir monstret som tar för mycket plats rent sexuellt, och försöker sansa sig genom att skada sig på kvinnligt associerande föremål som kylskåp, manikyr sax och torktummlare. Hon dunkar huvudet mot kylskåpet och kastar sig in i torktummlaren, antingen av begärets drift eller för att undvika att tänka så syndigt, för att med den sansande hemmafrurollen fly undan sitt eget sexuella begär. Hon håller sig i den kvinnliga sfären, precis som det förväntas av henne, men träder istället över tröskeln till vansinne: Ibland går diktjaget till och med så långt att ”hon klipper sönder bröstvårtorna med svärmors manikyr sax” Hon verkar onekligen göra allt för att inte överträda sin plats, att fortsätta vara kvinna och inte vara manligt, aktivt sexuell. Hon går över i galenskap i sin förvirrade kamp att hålla lusten i schack och vara kvinnligt sval samtidigt som hon brinner av kättja inombords. Hon försöker, kan man hävda, bibehålla sin ”Ängla-status”, men klampar drumligt och dråpligt in i stereotypen för ”Monster-kvinnan”, eller urtypen för ”horan”. I sin roll som hemmafru anstränger hon sig alltså för att bli älskarinna, men får på köpet rollen som sjuk eller ”galen”. Men Putte vill i alla fall inte idka samliv med henne. Hon har inte rätt uttryck i ansiktet, och vem tror hon att hon egentligen är? Är hon en riktig

²⁴ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Bekantskap önskas med äldre bildad herre* (Stockholm, 2006) s. 220

kvinnor? Hon har trots allt kommit över sin fertila period, hon är tydligen i klimakteriet och det ”bär honom emot” både ”intellektuellt och emotionellt”. En kvinnas enda, eller i alla fall största, roll har länge ansetts vara en moder. Hennes viktigaste uppgifter är att vara fertil och att föda fram barn. Hon reduceras till att bara vara kropp. Professor Yvonne Hirdman pekar på detta i sin bok *Genus – om det stabila föränderliga former* från 2001: ”Det största bekymret är ju att det utifrån denna naturliga ordning – att kvinnor föder barn, ständigt föder barn – som det skapats en slags ursituation, där praxis och tolkning flyter fram och tillbaka och skapar en tät väv av övertygelse: detta (hemmet, underordnad, underrepresenterad, underbetald) är kvinnans naturliga plats.”²⁵

Den sexuella kvinnan återkommer då och då i Lugns poesi och inte sällan blottas galenskap, sorg och ångest i samband med lustan. Den sexuella kvinnan, i egenskap av både det känslomässiga (lustfylld åtrå) och det kroppsliga (menstruerande, eller under menopaus) framkommer ofta som ”Monster-woman”, det vill säga stereotypen horan. Men ibland gör det kvinnliga diktjaget i sin roll som älskarinna även försök att vara passivt sensuell, men finner att hon likväl inte accepteras, respekteras:

”Älskaren blev trött och gick sin väg / han tog sitt bagage och gick sin väg / efter att ha fördelat blommorna / ganska snyggt på min kropp / bröt han upp och lämnade mej / medan jag låg kvar med hans blommor / låg kvar i min säng och sjöng om honom / höfter handlovar lår och läppar / sjöng av honom, prisade honom / hans blommor, min själ, mitt hjärta / vibrerade och sjöng av honom / och poliser i skottsäkra västar / vaktar nu / min ingång och min utgång”²⁶

Att poliser i skottsäkra västar vaktar hennes ingång och utgång kan läsas som en replik till den patriarkala hierarkin. Ingången må vara hennes kön, och därmed hennes lust; hennes lust är kontrollerad, vaktad, av mannen. Hennes utgång kan helt enkelt vara hennes *situation*, hennes låsning i livet, samhället. Hon är kontrollerad och kedjad både till det inre och yttre.

Kvinnorna och männen särskiljes och även i sängkammaren ska rollerna spelas korrekt:

”Men Kurt har stuckit in sin penis mellan Camillas ben. / Så som rätt och riktigt är. / Det är inte farligt. / Kurt har en penis. / Den är erigerad. / Kurt har en hund. / Den är hungrig. / Camilla ska vara snäll mot hunden. / Så som rätt och riktigt är. / Kurt ska vara snäll mot Camilla när samlaget är fullbordat. / Camilla ska kanske få ett våffeljärn av Kurt innan hon dör.”²⁷

²⁵ Hirdman Yvonne, *Genus – om det stabila föränderliga former*, (Malmö 2001) s. 81

²⁶ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Till min man, om han kunde läsa* (Stockholm, 2006) s. 71

²⁷ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Om ni hör ett skott...* (Stockholm, 2006) s. 151

Mannen är överordnad kvinnan, och om Camilla är snäll, är Kurt snäll tillbaka efter fullbordat samlag . Han ger kanske till och med henne ett våffeljärn någon gång i framtiden. Yvonne Hirdman talar om denna mellan könen gemensamt införstådda grunduppfattning som ”det stereotypa genuskontraktet”. Hon skriver: ”Beskrivet ur ett androcentriskt perspektiv [---] kan vi tala om en grunduppfattning av manlig förpliktelse som handlar om ’att ta hand om’ kvinnor, att beskydda, att sörja för. [---] ’Omhändertagna’ kvinnor har, i detta kontrakt tänkande, inte rätt att lämna sin plats – hemmets/ härdens. Där ska de vara och utföra sina sysslor i enlighet med de ’paragrafer’, som klart och tydligt talar om vad deras uppgift i kontraktet är: att föda barn och sköta hemmets arbeten.”²⁸

Bilden av den väna älskarinnan, den i enlighet med genuskontraktets korrekta Angel-woman, lyckas inte riktigt nå fram hela vägen i Lugns poesi. Någonstans förvandlas diktjagen till groteska monster eller till passiva hemmafruar då de framställs i samband med lusta. Naturlig sexualitet verkar inte vara kompatibelt med kvinnan, utan den verkar endast vara en mannens möjlighet, så som den framställs i Lugns dikter.

2.1.3 De förväntade könsrollerna kontra självbild

I Lugns lyrik finns det överhuvudtaget en skarpt uttrycklig könsrolls fördelningen, men en minst lika genomträngande känsla av ett ”stigande nedåtgående”, ett melankoliskt, ångestladdat känslouttryck. ”Den som inte är bunden vid någonting faller. / Det är inte alltid ett dödsfall. / Ibland räcker det med en hjärnskakning. / Och en skadad självbild”²⁹ skriver Lugn i den senaste diktsamlingen *Hej då, ha det så bra!* från 2003. Diktjagen dras längre och längre ner i sitt eget psykes personliga misär, och samtidigt bygger de upp ett fysiskt förfall, ett yttre sjukdomstillstånd. Så konstrueras en diktvärld där kvinnan, det kvinnliga diktjaget förväntas vara en god hustru och trygg mor, en älskvärd dotter, en pålitlig väninna och en sensuell älskarinna etc. Och diktjaget spelar med i all sin desperation. Hon *spelar* med, eftersom hon inte givet *är* dessa fullkomliga kvinnokarakterer. Hon är en sammansatt och komplex människa i det att hon känner *och* tänker. Och där krockar bilderna: Hur är det möjligt att vara ”komplett och fullkomlig kvinna” utan skavanker, brister och fel när man har känslor och tankar? Hur ska den perfekta ytan kunna beblandas med det komplexa inre, hur ska ”kroppen” sammanfogas med ”jaget” i världen? Och då vacklar allt: Hon försöker

²⁸ Yvonne Hirdman, *Genus – om det stabila föränderliga former*, (Malmö, 2001) s. 85

²⁹ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Hej då, ha det så bra!* (Stockholm, 2006) s. 339

ideligen, men misslyckas både enligt andra och sig själv, och hon mår dåligt som en följd av detta. Hon får höra att hon är ful och annorlunda och känner sig då fruktansvärt ensam, hon vet att hon borde skärpa sig, men faller hela tiden tillbaka till ångest, självmedicinering och dödslängtan. Hon står mitt i ett brinnande limbo: fast i gränslandet mellan könskonventioner, kvinnonormer och andra sidan som är hennes eget intellekt och känsloliv. Det blir aldrig riktigt rätt; hon är inte ”Ängla- Kvinnan” och får aldrig riktigt styrkan att vara ”Monster- Kvinnan”. Hon är inte en blid Snövit trots försök, och hon kan inte förmå sig att bli den starka Styvmodern.³⁰ Och i mitten, dem emellan finns bara den personliga misären, vilket leder till självförakt. Det är svårt att gilla sig själv om man inte vet vem eller vad man är.

Förloras förmågan till självständighet, till initiativ, till identitet, intimitet, skapande, integritet m.m. rubbas självaktningen och detta bygger upp självförakt. Johan Beck- Friis, docent i psykiatri, skriver i tidskriften *00-tals* temanummer om självförakt: ”Ur den låga självkänsla formas en allt mer tydlig kontur av förakt för den egna mindervärdigheten och uselheten. I slutändan blir självföraktet till ett manifesterat självhat där självmordet hotar.”³¹ Och det är detta vi ser hos Lugns diktjag. En krossad självbild som följd av misslyckade försök att passa in i samhällets kvinnonorm, vilket lett till självförakt och vilket sålunda leder till ångest och till ett som Beck- Friis säger: ” manifesterat självhat där självmordet hotar”.

De kvinnliga diktjagen har ingen direkt självständighet för de ställs ständigt i relationer till andra, till mannen, till ett osynligt ”dom”. De må ha identitet och intimitet, men det är alltid på bekostnad eller avhängigt av detta ”dom”. Deras identitet är skapad utifrån att vi som läsare ser dem i relation till andra; vi ser den uppoffrande hustrun, och den frustrerade älskarinnan i relation till mannen, vi ser den sorgsna, vilsna och ensamma dottern i relation till modern, etc. Intimiteten lider dock ingen brist i Lugns poesi, men den illustreras i samband med antingen, likt ovan nämnt, relation till andra eller i relation till diktjagens så att säga tillkortakommanden: klimakteriebesvär, sjukdomstillstånd, groteska galenskap etc.

När självföraktet i Lugns kvinnliga diktjag omdanats till ångest och andra sjukdomstillstånd, kommer gränsen till galenskap snart närmre. Ibland kan man se hur dikterna tappar på kanten mellan diktjagets ångest och nalkande vansinne. Galenskap är i Lugns poesi ofta förenligt med Kvinnan:

³⁰ Snövit och Styvmodern står som typexempel i Gilbert och Gubars *The Madwoman in the attic. The woman writer and the nineteenth century literary imagination* (London, 1979) då man utvecklar tanken om de stereotypa kvinnobilderna Ängeln och Monstret. Jmf t ex s. 37

³¹ Beck-Friis Johan, ”Där såren hålls öppna”, *00-tal*, (Stockholm, 2005, nr 20/21), s. 31

Hennes väninna tog livet av sina tre minderåriga barn. / Hon orkade inte mer, stackarn. / Henne måste dom spärra in. / Mannen hade sinnesnärvaro nog att gifta om sej och bilda ny familj. / Hans svärmor sprang till skogs. / Hans faster hade löss. / Hans älskarinna grät hela dagarna.³²

Mannen är sansad och rationell och har ”sinnesnärvaro”, men kvinnan är en bräcklig känslomänniska, ”väninnan” som de var tvugna att spärra in och de andra kvinnorna är lika fragila, klena och galna: de sprang till skogs, hade löss och grät ideligen.

2.2.1 Ensamhet, äckel och dödslängtan

Nu har det påpekats vilka schablonartade könsroller Lugn använder sig av i illustrationen av sina kvinnliga diktjag, och hur de förväntade könsrollerna krockar med självbilden och också självkänslan. Men vilka konkreta sjukdomstillstånd blottas i Lugns lyrik? Vilka är de symptom om blottläggs i krocken mellan jaget - kroppen - samhället? I samlingen *Hundstunden* finns att läsa följande:

Det är något som inte är som det ska härinne / Det är något skräckslaget / som inte kan ta sig ut härifrån. / Det är någonting som givit vika / under mina fötter. / Det är något som har rämnat / över mitt huvud. / Det är någonting som sitter vid min huvudgård / och hyperventilerar. / Det är någonting härinne / som går mig på nerverna. / Jag tror att det har uppstått ett livshotande / förståndslidande här i huset. / Jag tror att det är smittsamt. / Jag tror att jag måste akta mig / så att jag inte blir farlig.³³

I föregående citat kan vi se hur Lugn ger exempel på några av de känslor som figurerar i diktjagens inre. De är medvetna om att ”något inte är som det ska”, det känns som om luften har gått ur dem och som om att marken försvunnit under deras fötter. Det är livshotande, det påverkar uppenbarligen förståndet, och dessutom smittar det.

Låt oss med detta avsnitt, med ovannämnda citat i åtanke, börja titta på de inre, själsliga symptomen, de vi inte kan ta på, som inte är substantiella, det vill säga *psykets* vridningar i Lugns lyrik. Den allra första dikten i debutdiktsamlingen *Om jag inte* från 1972 ter sig som en mobbningsakt mellan barn och börjar: ”snoröga / sa dom / fördömda snoröga / lilla fanskap till gloare / smygtittare, anfallare / snörvlare / ordbajsare”³⁴. Redan här ser vi hur diktjaget är

³² Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Percy Wennerfors* (Stockholm, 2006) s. 171-172

³³ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Hundstunden* (Stockholm, 2006) s. 258

³⁴ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Om jag inte* (Stockholm, 2006) s. 11

utpekad som annorlunda i negativ mening. Hon är uppenbarligen ful, hon glor, smygtittar och anfaller alla ”dom” som anklagar henne. Hon är dessutom en ”ordbajsare”, vilket inte förefaller vara accepterat. Denna känsla av att vara annorlunda, men av att vilja hänge sig till normen verkar återkomma som ett av diktjagets inre demoner. Det kvinnliga diktjaget, i samtliga samlingar, ser sig som utanför, *ensam*. Dikten i första samlingen fortsätter: ”orkar inte med dig / sa dom / finns inte plats för dig / sa dom [---] bryt samman, packa igen / släck om dig, släck dig”. Detta är också återkommande för diktjagens karaktärer: de är otympliga, oönskade, det ”finns inte plats” för dem, och de verkar i sin svårhanterlighet framkalla äckel hos ”dom”, de andra. Äcklets skepnad kommer fram många gånger i Lugns samlingar. Bland annat kan man se äcklet återkomma i vad som verkar vara diktjagens bacillskräck. Diktjagens återkommande dödsångest och dödslängtan är som en befallning från andra i denna dikt: ”släck om dig, släck dig” ekades i diktjagets öra, in i kommande diktsamlingar. Dessa tre känslor är några av de centrala och återkommande motiven i samtliga av Lugn utgivna lyriksamlingar; bedjande ensamhet, krypande äckel och dramatisk dödslängtan.

2.2.2 Det inre går utåt: psykosomatiska symptom

Psykosomatiska symptom och sjukdomar kan sägas vara ett bevis på att kropp och själ hör i hop. Ordet beskrivs som ”kroppssjukdom med psykisk belastning” i Svenska Akademiens Ordlista. Karin Johannisson förklarar i *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle* att psykosomatisk sjukdom alltid funnits eftersom det är en av naturens grundmekanismer att sända psykiska spänningar över till kroppsliga symptom och därmed ”synliggöra själens vanda”³⁵

Det finns skäl att titta på Lugns lyrik och försöka studera möjligheten till psykosomatiska tendenser i diktningen, eftersom man då kan tyda psykosomatin som ett led i en *aktiv*, medveten handling för att skapa sig en ny roll, och ta plats. Johannisson skriver: ”Sjukrollen får en prioritet över andra sociala roller (t.ex. hustru, mor, dotter) Sjukdomen är en socialt accepterad form av avvikelse”³⁶, och innebär då att man stiger ur de krav som omvärlden ställer på kvinnan, då man väljer att bli/ blir sjuk.

³⁵ Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*, (Stockholm, 1994) s. 255

³⁶ *Ibid*: s. 254

Låt oss då utgå från att de kvinnliga diktjagen i Kristina Lugns lyrik insett sin missplacering i den klassiska kvinnorollen, som hustru, mor eller dotter – vilka roller finns det kvar att ta till för att hävda sig? Sjukrollen kanske? Vi hör det desperata utropet:

Min strupe värker, mina lungor, min mage / mitt underliv svider och värker / mitt ansikte är
vanställt av sorg / mina tänder rasar / mitt hår faller i drivor på golvet / pulsen är svag och
ojämn / benen domnar, ådrorna sväller / ögonen trängs ut ur sina hålor / - vad ska jag ta mig
till, tycker ni? / jag vill inte leva, jag vågar inte dö³⁷

Begreppet psykosomatisk sjukdom tycks vara en nyckel särskilt till den *kvinnliga* sjukrollen, menar Karin Johannisson. Hon pekar på hur det genom den kvinnomedicinska litteraturen löpt en logik om att kvinnor blev sjuka därför att de betett sig okvinnligt, varit exempelvis ”intellektuellt ambitiösa” eller fulla av sexuell hunger, varit motstridiga mot underordningen eller självupppoffringen. Ofta rekommenderades en graviditet som botemedel, då detta var det främsta tecknet på kvinnlighet.³⁸ Utgår vi då från Lugns lyrik igen och flyttar oss från Johannissons sekelskiftsperspektiv till dagens samhälle har vi inte kommit långt från denna idé om kvinna och kvinnlighet. Lugns diktjag är, då de starkast förskjuter sin förväntade kvinnoroll, närmast på gränsen till vansinne och galenskap. När diktjagen ignorerar konventionerna blir det inre plötsligt synligt. Det inre går utåt; ensamhet blir synlig ångest, det gör så ont inuti att ”[m]in strupe värker, mina lungor, min mage, mitt underliv svider och värker”. Men att vara sjuk är lika mycket ett tillstånd, eller möjligtvis en roll som att vara ”Kvinna” är och inget konkret kan tyckas lösgöras från detta. Så frågan ställs från diktjaget i ovan citerade dikt igen: ”Vad ska jag ta mig till?” och limbotillståndet kväver henne: ”Jag vill inte leva, jag vågar inte dö”

2.3 Rollen som vansinnig: ”Tjudrad som en galen kossa”

Så har vi sett diktjagets till det yttre välordnade vardag och vi har presenterats för hennes belägenhet: diktjaget har gått igenom ensamhet, ångest och vända, visat sina maniska drag och sin bacillskräck för oss, fått fysiskt ont i kropp och lemmar och bett om att få dö. I gränslandet mellan det korrekta yttre och det demolerade inre gömmer sig en till synes annalkande

³⁷ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Till min man, om han kunde läsa* (Stockholm, 2006) s. 74

³⁸ Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*, (Stockholm, 1994) s. 256 och s. 265

galenskap. Det som varit en, för att tala med Johannisson, ”socialt accepterad sjukroll”³⁹ förvandlas ibland till ett okontrollerat vansinnigt beteende.

Valet att ta med denna ”galenskap” i analysen har grund i dess viktiga plats i Kristina Lugns verk och även i den kvinnomedicinska historien, inte minst i sin skepnad av ”hysteri”. Hysteri är en intressant företeelse i medicinhistorien. Hysteri var diagnosen som förr i världen ofta ställdes på kvinnor som betedde sig underligt, gick utanför normen i socialt beteende och tillståndet ansågs vara ”själens rum för känslor”.⁴⁰ Enligt dåtidens tro föddes hysterin, precis som den passiva sjukdomsrollen, av kvinnliga känslor som avund och kärlek. Männerna med liknande symptom tillskrevs diagnosen hypokondri som man trodde berodde på manliga känslor som tvivel och bitterhet, men denna diagnos antydde i motsats till den kvinnliga hysterins irrationalitet, enligt Johannisson, en särskild kreativ utvaldhet, en ”förhöjd andlighet”.⁴¹ Galenskapen skiljer sig dessutom från de mer ”accepterade” sjukdomstillstånden, aviker mer från sociala reglers beteenden, och är samtidigt en psykiskt *aktiv* form av det inre ”jagets” utagerande. Precis som Elleström skriver i kapitlet om Kristina Lugn i *En ironisk historia från Lenngren till Lugn* kan Lugns dikter sägas ge uttryck för sårbara själar i sårbara kroppar.⁴² I dikten nedan problematiserar diktjaget själv sin situation; hon inser vad man *inte* får, vad normen säger om icke-accepterat beteende:

Man får på inga villkor falla på knä och groteskt gråtande och / gestikulerande med sina ludna extremiteter omfamna vad som helst / i en byggnad som är proppfull av hypokondriska skyltdockor / Däremot får man gärna ta rulltrappan ner till servicecentrum / om man anser att det är av nöden. / Givetvis under förutsättning att man inte pressar sitt arma / underliv mot en person som mycket väl kan tänkas vara känd / från radio och tv. / Men ingen har något att invända emot att en kanske till och med / menstruerande kvinna slinker in på damtoaletten en stund. / Och sitter där och pustar ut. / Med käften full av geléhallon. / Och väntar. / Och bara råmar litegrann. / Helt stilla för sig själv. / Frågan är om någon ens lägger märke till att hon sitter där / medan kommersen är i full gång och den största möjliga / ensamheten egentligen redan har börjat⁴³

Vansinnigt uppträdande och galenskap genom att vara extrem, öppet sörjandes falla på knä och ha groteskt handlingssätt som att pressa sitt underliv mot tv-kändisar ”får man på inga villkor” ha. Men samtidigt verkar diktjaget, genom att detaljerat beskriva vad man inte får,

³⁹ Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*, (Stockholm, 1994) s. 254

⁴⁰ Karin Johannisson, *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur*, (Stockholm, 1997) s. 122

⁴¹ Ibid: s. 123

⁴² Lars Elleström, *En ironisk historia från Lenngren till Lugn*, (Stockholm, 2005) s. 201

⁴³ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003, ur Bekantskap önskas med äldre bildad herre* (Stockholm, 2006) s. 232

vilja låta oss veta att känslorna, begäret och kanske till och med *behovet* finns där. Och det är socialt accepterat att vara grotesk, gråtande, sjuk - så länge man är det under kontroll. Det verkar vara helt i sin ordning att vara kvinna i sin allra ”kvinnligaste” form (menstruerande i detta fall) så vida man kan tämja det, eller är inlåst i ”största möjliga ensamhet”. Är man det, inspärrad i trygghet, kan man sitta och råma lite för sig själv hur mycket man vill. I följande rader kan man som i många av Lugns dikter, läsa in och tolka diktjagets förtvivlan som antingen ett bokstavligt eller ett bildligt beskrivande av sjukdom, galenskap eller desperation:

han vet inte / att jag väntar / tjudrad / som en galen / kossa / tjudrad / under fullmånen / tjudrad
/ han hör inte / att jag gråter / efter hans / gyllene ring⁴⁴

Dikten kan rätt och slätt läsas som om det desperata diktjaget gråter, längtar efter en mans gyllene ring, en vigselring. Att hon är tjudrad, fastfjättrad under den med kvinnlighet förknippade månen, galen som en kossa i sin avskildhet tills mannen räddar henne med att erbjuda tvåsamhet i giftermål. Men som vanligt i Lugns lyrik kan texten läsas med dubbeltydning: en gyllene ring i sin cirkelformade form kan också tänkas associeras med något slutet, något definitivt, något kedjande likt en hand- eller fotboja. Och att diktjaget är fastbunden under månen och gråter kan även betyda att hon sörjer sin bundna plats, roll som kvinna. Utgår vi då från denna tes, att hon missnöjt begråter sin roll som fastkedjad kvinna blir det extra intressant att hon beskrivs som en *galen kossa*. Är hon galen av psykisk utmattning som ett bevis på att den kvinnliga rollen är för svårspelad? Är det eventuellt rollen hon väljer över den fastlåsta kvinnorollen? Revolterar hon kanske till och med mot den kvinnliga normen genom att bete sig galet? Eller är det möjligtvis så att hon i enlighet med den första tolkningen beskrivs som en galen kossa därför att bräcklighet, instabilitet och galenhet i gemen anses vara just kvinnliga karaktärsdrag?

Alltså: Hamnar hon i sjukdomsrollen, galenskapsrollen som ett svar på den omöjlighet kvinnorollen fört med sig, väljer hon medvetet rollen som galen eftersom den är mer värd än kvinnorollen, revolterar hon mot de sociala reglerna eller spelar hon bara sin roll som skör kvinna som sig bör?

Jag kommer nedan använda mig av dessa fyra frågor / teser som möjliga förklaringar till *varför* diktjagen ”är galna” och ter sig sjuka. Jag utgår i följande avsnitt från Karin Johannissons idéhistoriska perspektiv och utvecklar hennes resonemang med egna teorier.

⁴⁴ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Bekantskap önskas med äldre bildad herre* (Stockholm, 2006) s. 191-192

2.4 Kroppen, jaget, världen (och kollisionen)

En kropp kan tolkas utifrån många perspektiv; det finns exempelvis den begärande kroppen, den narcissistiska kroppen, det moderna industrisamhällets kropp och så vidare, men det finns också smärtans kropp och sjukdomens. Men kroppen är ett ”skal, yta, språk, myt, scen”⁴⁵ och är alltså formbar efter dess omgivningar; av världen (samhället), kulturen och historien. Talar man om kroppen som språk, ett språk som svarar på det yttre rummet, kan vi också se att det finns många sätt att kommunicera: med gester och med mimik, men även med sjukdom, smärta och galenskap.⁴⁶ Om vi nu talar med Johannisson och kallar denna kropp för ”skal”, måste vi utgå från att det finns något innanför. Denna inre kärna, denna individens jag-identitet och ”själ” är det som jag kort och gott valt att kalla ”jaget”. Johannisson pekar på just individualiteten och menar att man inte kan studera kroppens historia utan att räkna in individens självständighet och personliga erfarenheter, men som hon också säger: denna autonomi vore utan mening om den inte utspelar sig i växelspel med naturen.⁴⁷ Alltså är det en ”helig treenighet”, tre faktorer beroende av varandra: I Världen rör sig Kroppen som är skalet i vilket vi bevarar Jaget. Men trots sin till synes harmoniska uppdelning och fortgång figurerar bekymmer och problem under vägens gång. Moderniseringsprocessen kan vara ett vållande av problem som skapar kollision mellan de tre enheterna, maktaspekten och könsrollernas problematik ligger exempelvis också här.⁴⁸ Då knyter vi an till Kristina Lugn, hennes lyrik, hennes sjuka diktjag och frågeställningen i denna uppsats: Hur kan man koppla dessa diktjags sjukdomssymptom till ett idéhistoriskt och ett genusperspektiv och varför framkommer de så tydligt i Lugns poesi? En första tanke är, likt som hastigast presenterat i avsnittet 2.1.3 ”De förväntade könsrollerna kontra självbild”, att Kristina Lugns diktjag omedvetet hamnar i sjukrollen som ett resultat av faktiskt psykisk och fysisk utmattning då hon inte är tillräcklig, det vill säga då kvinnorollerna blir henne övermäktiga, inte spelas bra nog utav henne. Man kan tänka sig att kollisionen här sker mellan det icke- införlivade kravet (från världen, samhället) på förväntad könsroll och den krypande ångesten (i jaget) som en följd av en möjligen missanpassad könsroll. Kroppen virrar, bildigt talat, runt utan att veta om den ska styras av Världens förväntningar eller av Jagets impulser. Karin Johannisson pekar på en av Freuds teorier som gick ut på att kvinnan saknade förmåga att utveckla ett starkt överjag. Kunde otillfredsställelse inte synliggöras på annat sätt, tog den sin boning i kroppen

⁴⁵ Karin Johannisson, *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur*, (Stockholm, 1997), s. 10

⁴⁶ Ibid: s. 12

⁴⁷ Ibid: s. 13

⁴⁸ Ibid: s. 10

och visade sig som sjukdom. Hon skriver: ”Sjukdomen blev både en roll [---] och en möjlighet att kanalisera smärta, vrede eller trauma.”⁴⁹ Men vilka andra möjligheter finns? Jag har valt att utgå från några av Johannisson lånade hypoteser och exempel av möjliga förklaringar till *varför*. Varför är diktjagen sjuka, varför framkommer dessa sjukdomar så tydligt i Lugn poesi?

2.4.1 Sjukrollen som ett medvetet och prioriterat val över kvinnorollen

Har Lugns diktjag medvetet försett sig själva med sjukrollen? *Väljer* kvinnorna i lyriken själva att bli sjuka? En tanke är att de faktiskt gör det, att de medvetet tar till sjukrollen eftersom den är *prioriterad* över andra roller som en tanke att vi behöver en roll att vara i – något att om inte dölja sig bakom, så att iallafall vila på. Johannisson hävdar med hjälp av Talcott Parson klassiska studie *The social system* att sjukomen är en social roll: ”När en individs sjukdom legitimerats av läkarvetenskapen och den sjukas familj och nära omgivning, tar den sjuka också en särskild sjukroll i besittning. Under sjukdomstiden är hon befriad från ordinarie krav, ansvar och förväntningar, och sjukrollen får prioritet över andra sociala roller (t.ex. hustrun, mor, dotter). Sjukdom är en socialt accepterad form av avvikelse.”⁵⁰ Om diktjaget hos Lugn är medveten om att hon inte klarar av eller inte vill vara kvinna enligt könsmönstret kan hon med andra ord byta ut rollen för att ses som sjuk eller galen istället, något som också kan frigöra henne från de krav som ställs på henne som kvinna⁵¹:

Du säger / att du inte förstår / varför jag tjuter / som en stucken gris / varje gång du varligt / stoppar in tungan / i käften på mej / och sårar på mina ben ⁵²

När mannen i denna dikt aktivt försöker inleda sexuellt umgänge , kanske fullborda samlag, svarar kvinnan med samma *aktiva* mynt: hon betar sig helt emot de kvinnliga normerna och ”tjuter som en stucken gris”. Hon går från rollen som passiv kvinna och intar rollen som ”stucken gris”, det vill säga som hysterisk, som vansinnig genom att skrika. Och vi kan tänka

⁴⁹ Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin- de- siècle*, (Stockholm, 1994) s. 242

⁵⁰ Ibid: s. 254

⁵¹ Jfr Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*, (Stockholm, 1994), s. 272: ”Kanske behövde kvinnan helt enkel sjukdomen – som livsroll i brist på andra roller, som bekräftelse på sin kvinnlighet, som tröst för sin olust, som flykt undan samliv och graviditeter, som styrintstrument i en livssituation som hon upplevde som ohållbar”

⁵² Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Döda honom!* (Stockholm, 2006) s. 93

oss att när diktjaget sörjer i sin ensamhet, melankoliskt eller desperat söker en man som kan *rädda* henne eller när hon har svidande ångest, så finns en önskan om slippa kvinnorollen:

Jag vet inte till vem jag ska gå / när jag inte vågar ta ett steg till / i mitt eget sällskap. // Men jag tror att ibland / när man är ledsen / hjälper det om någon som man älskar / vaggar en till sömns liksom underifrån / så att man blir varm och långsamt långsamt yllevåt / och får ett namn / som tvingar mörkren att öppna / sina viskande dörrar⁵³

Diktjaget verkar vilja byta ut kvinnorollen mot en bättre roll, ”bara få ett namn”, ett namn som berättigar till tröst, till att man blir sedd, slipper vara ”i [sitt] eget sällskap”.

2.4.2 Sjukrollen som revolt mot kvinnorollen

Att se sjukrollen som revolt mot kvinnorollen kräver en tro på att sjukrollen också är medvetet vald, vilket jag tog upp i föregående delavsnitt. Gränsen mellan dessa båda olika positioner i sjukrollen är snäv. Men skillnaden mellan att prioritera sjukrollen över kvinnorollen och att använda sjukrollen som revolt, menar jag, är draget av utopi. Man väljer aktivt, i motsats till föregående position där man *tvingas välja*, likt pest eller kolera, någon av de båda negativt klingande rollerna. Man väljer att hänge sig åt ”jagets” känslor i ett hopp om att kunna förändra sin situation som kvinna. Det är också, i min tolkning, ett slutgiltigt val: Gör man sig inte galen, kommer man att bli det, och då är vi tillbaka på ruta 1, den första tesen: där diktjagen helt enkelt hänfaller åt sjukdom och vansinne eftersom de inte orkar stå emot då den psykiska och fysiska ansträngningen blivit för påfrestande.

Jag tycker det är viktigt att ha ett eget delavsnitt för just detta drag av utopiskt tänkande kring sjukdom ur ett kvinnoperspektiv, eftersom Kristina Lugns dikter lika ofta som de inger en känsla av misströstan och hopplöshet, skänker läsaren tillfredsställelse med sin kraft, ”motor” i galenskapen. Jag illustrerar min tanke med ett utdrag ur en dikt med detta drag:

Jag skrek / jag skrek och skrek och gapade och skrek / och ni sprang, ni sprang / och sprang för brinnande livet / ur vägen för mitt skrik / sprang ni, snubblade och sprang / det var en fröjd att se er då / när jag skrämde er på flykten med mitt skrik!⁵⁴

⁵³ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Hundstunden* (Stockholm, 2006) s. 276

⁵⁴ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Till min man, om han kunde läsa* (Stockholm, 2006) s. 72

I detta stycke ser vi det gapande kvinnliga diktjaget, ”hysteriskt” skrikande och uppenbarligen jagande efter några, ett anonymt ”ni”. Dessa några flyr, till synes, för sitt liv, med det onekligen socialt avvikande diktjaget efter sig. Det som stödjer teorin om att diktjaget tar till rollen som galen i revolt mot kvinnorollen är konstaterandet ”det var en fröjd att se er då”. Diktjaget studerar förnöjt det ”ni” som hon lyckats få springande för sina liv.

Det blir förstås svårare att sammankoppla detta drag av revolt eller utopi med diktjagen som våndas i ångest eller smärta över döden, de verkar inte spela bort sin kvinnoroll med vansinne för att skapa uppror i könsmodellerna, de verkar onekligen att ha ont, vara bedrövade, och där mister denna tes i styrka. Men vi kan å andra sidan se de groteska, absurda dragen av stillsam sjukdom (i motsats till den ”skrikande” galenskapen) som ännu ett av författaren valt drag för revoltens skull: när Lugn använder sig av ganska sorgfyllda och ångestladdade uttryck som ”och hela det fasansfullt porösa / vetebrödet på min kropp / var bakat av skam. / Hela mitt hudfodral / var en skammens kamouflageklädsel”⁵⁵ är det inte en skyddad och stillsam kvinnobild som åsyftas, tror jag. ”Mina rop på hjälp/ har alltid drunknat/ i snor och blod och armsvett”⁵⁶ sägs det i en dikt och det är lätt att tänka att då diktjagen är ”groteskt sjuka” verkar författarinnan vilja slå sönder normbilderna av den väna, vackra och ”kvinnligen sjuka” kvinnan. Jag menar att även i detta fall handlar det om ett så att säga utopiskt drag – en kvinna som är beskriven som så absurt vanställd i sin sjukdom, eller beskrivs med groteska attribut är inte en kvinna för *kvinnlighetens* skull eller för *könsnormens* skull, hon kan istället ses vara det i revoltens mening och därmed i slutändan: för sin *egen* skull.

2.4.3 Sjukrollen som en del av den förväntade kvinnorollen

Man kan också tänka sig att Lugns kvinnliga diktjag spelar sjukrollen som en del av kvinnorollen. En tes är att, om bräcklighet, svaghet och instabilitet både associeras med att vara sjuk och att vara kvinna, blir det svårt skilja dem åt. Om de traditionella könsmodellerna premierar kvinnan som svag och sjuk påverkar detta också hennes självbild. Det kommer naturligtvis inte *göra* henne kroppsligt sjuk, men hon kommer svara med kroppens språk så som det förväntas av henne; med bräcklighet och sjukdomens symptom. Johannisson skriver: ”Om kvinnan fick höra att hon var svag, om svaghet var en del av kvinnlighetens själva definition,

⁵⁵ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Hundstunden* (Stockholm, 2006) s. 240

⁵⁶ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Bekantskap önskas med äldre bildad herre* (Stockholm, 2006) s. 221

är det rimligt att hon också svarade med svaghet”.⁵⁷ Alltså ses sjukrollen egentligen på samma sätt, med samma ögon som kvinnorollen. Låt oss titta på en Lugns dikter från diktsamlingen *Döda honom!* från 1978:

Först svalde jag tvåtusen vesparax / sen skar jag av halspulsådern / sen satte jag eld på håret /
sen kastade jag mej huvudstupa / från mitt fönster på åttonde våningen / sen vaknade jag
hemma i blommiga / sängkammaren och Kurt / satt vid min sida / och log fåraktigt / och
berättade för mej / att allt kommer att kännas mycket bättre / när det blir sommar / och vi får
riktigt rå om varann / i Las Palmas⁵⁸

Här betar sig diktjaget okontrollerat och ohämmat. Hon hänfaller helt åt, vad man kan ta för givet, sitt inre, sitt ”jags” känslor. Hon sväljer massor med medicin, hon skär sig självmordsbenäget, sätter eld på håret och hoppar ut genom fönstret. Men det hjälper inte hennes frigörelse och allra minst hjälper det synen på henne som kvinna. Hon vaknar upp i sitt *blommiga* sovrum, med sin man Kurt vid sin sida. Han *ler fåraktigt* och verkar avfärda det hela som ett litet kvinnligt bekymmer som snart kommer att gå över. Han är stabil, stark och han lovar henne ironiskt att allt kommer att kännas mycket bättre, om hon bara får lite tröst i form av *sommar*, lite värme och en charterresa till Las Palmas. När Kurt accepterar hennes vansinniga beteende, tröstar fåraktigt och ler med sitt trumfkort Las Palmas, kan man tänka sig att han accepterar sjukdomstillståndet, galenskapen i hennes beteende eftersom han rent av uppskattar hennes kvinnliga lilla instabilitet. I diktsamlingen *Om ni hör ett skott...* som kom ut 1979, träffar vi Kurt och Camilla igen:

Kurt och Kurt älskar varann så oerhört / Det är så oerhört gripande. / Och Camilla får äta
nästan så mycket hon vill. / Hon får äta så många lugnande tabletter hon vill. / Hon får
spendera hundra kronor i månaden på smink nöjen / högklackade skor veckotidningar
underkläder geléhallon napoleon- / bakelser tamponger med mera. / Hon får gärna skriva poesi
om hon vill⁵⁹

Och åter igen ser vi spelet mellan könen: Kurt låter Camilla äta så mycket lugnande hon vill, hon får dessutom spendera pengar på ”kvinnliga” nöjen och förnödenheter: ”Hon får gärna skriva poesi om hon vill”. Bara hon håller sig inom gränsen för vad som anses kvinnligt. Och kvinnligt verkar vara både smink, tamponger *och* lugnande piller.

⁵⁷ Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*, (Stockholm, 1994) s. 270

⁵⁸ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Döda honom!* (Stockholm, 2006) s. 113

⁵⁹ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Om ni hör ett skott...* (Stockholm, 2006) s. 139

Kroppen absorberar de innebörder som tillskrivs den,⁶⁰ och visst kan man i Lugns fall läsa in sådana tendenser i de kvinnliga diktjagens beteenden.

⁶⁰ Karin Johannisson, *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur*, s. 11

3. Avslutning

3.1 Redogörelse för resultat

Efter att ha tittat på bilderna av de kvinnliga könsrollerna, studerat dragen av sjukdomstillstånden/symptomen i Kristina Lugns lyrik, och därefter kopplat samman dem med idéhistorikern Karin Johannissons skildringar av kvinnan och medicinen i böckerna *Den mörka kontinenten* och *kroppens tunna skal* kan man försöka svara på varför de kvinnliga diktjagen är sjuka på flera olika sätt, med flera olika svar. Om *varför* diktjagen är sjuka är kanske dock inte det viktigaste – i uppsatsens slutfas inser jag att den mest relevanta frågan kanske snarare är vad författaren vill ha sagt med de ständigt sjuka och dödslängtande kvinno-schablonsbilderna. Jag tror att man bör se det som om författaren i fråga medvetet problematiserar de kvinnliga diktjagens belägenheter för att, om än ironiskt, svarthumoristiskt eller groteskt, peka på det ”sjuka” i uppdelningen av dålig – bra, kvinna – man, frisk - vansinnig. Det blir feministisk samhällskritik snarare än ”kvinnlig bekännelselyrik”.⁶¹ Jag tror att man liksom Björn Sundberg gjort i ”Inga givna roller duger” från antologin *Omklädningsrum* måste se det så här: ”Vid sidan av det allmängiltigt existentiella skikt som spränger det privata [---] ser vi [---] också en annan sidan av Kristina Lugns författarskap: den sociala dimensionen, kritiken mot ett samhälle som inte har rum för dem som bryter mot givna mönster och rollbeteenden”⁶²

I Kristina Lugns samtliga diktsamlingar från 1972-2003 finns alltså tydliga schablonsbilder av kvinnor och män. De kvinnliga diktjagen har gemensamt att de försöker leva ut sin roll som kvinna på bästa möjliga sätt, men de mår inte bra. Jag har valt att titta på möjliga svar på vad det är som gör att dessa diktjag är sjuka, eller spelar sjukrollen. Först och främst kan man tänka sig att de regler som finns då kvinnorollen ska spelas blir diktjagen övermäktiga, och i förlängningen därför skapar faktiskt fysiskt och psykiskt utmattning. En annan tanke grundar sig på att diktjagen *väljer* sjukrollen för att besparas kvinnorollen. Det verkar förvisso finnas belägg i texterna för att diktjaget längtar efter en roll, något att kalla sig, ”ett namn som tvingar mörkren att öppna / sina viskande dörrar ”⁶³ och att hon i denna roll, med detta namn, vill bli tröstad och vaggad till sömns, som ett barn, en bräcklig kvinna *eller* en sjuk människa.

⁶¹ Jfr t ex Anne Heith, ”Schamanen Lugn eller då flickan Ruda rumsterar i den svenska vardagen kan kvinnlig bekännelselyrik bli resultatet”, *Horisont*, (1992, nr 4) s. 13-17

⁶² Björn Sundberg, ”Inga givna roller duger”, *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyten från Tintomara till Tant Blomma*, red. Eva Heggstad & Anna Williams (Lund, 2004) s. 184

⁶³ Kristina Lugn, *Dikter 1972-2003*, ur *Hundstunden* (Stockholm, 2006) s. 276

Men det kan även synas ett spår av revolutionärt tänkande bakom sjukdomsrollen. I det efterföljande delavsnittet diskuteras denna idé om sjukrollen som ett mot kvinnorollens förtryckande positions rebelliskt drag, att medvetet välja att bete sig (eller bli) sjuk, galen för att på något sätt påvisa det irrationella i könsnormerna. Jag anser i min analys att denna linje går att uttolka i Lugns lyrik, och att det kanske dessutom är den starkaste tanken bakom sjukdom- och kvinnorollsproblematiserandet. Sist tar jag i min analys i åtanke hypotesen om huruvida sjukrollen spelas som ett led i kvinnorollen. Denna tanke grundar sig i idén om att kvinnan anses vara och betraktas som bräcklig och skör, liksom en sjuk person naturligt är, och därmed skapar en unison bild av kvinna och sjuk. Denna tes finner också belägg i Lugns lyrik, och man kan se hur mannen i dikterna tittar på kvinnan på detta sätt.

Det går med mina olika teser om varför diktjagen är sjuka eller spelar den rollen inte att få fram ett definitivt svar på mina ställda frågor, eftersom problematiken kring ämnet är för stort: vi kan dessutom omöjligt diagnostisera fiktiva diktjag, men vi kan närma oss ett *möjligt* svar. Mitt antagande är dock att Lugn använder sig av de stereotypa kvinnorollsbilderna, med svart humor, ironi och grotesk i tätt antågande, för att konkretisera den skeva syn vårt samhälle har på män och kvinnor. Att hon låter de kvinnliga diktjagen förfalla i ångest, känna ensamhet, gravt äckel, fobier, manier, bli vansinniga och vilja dö, ser jag som ett av flera möjliga bevis på hennes kritik. Det kan knappast, med alla Lugns starka stildrag, frångås att hon vill ha något sagt. Och kanske talar Lugn inte om eller för sig själv som kvinna, kanske talar hon för Camilla som ”vet att hon aldrig kommer bli invald i grupp 8”, kanske talar hon för Deborah som får slåss med Percy Wennerfors patriarkala syn, möjligen talar hon för Gun som livnärde sig enbart på rå köttfärs innan hon tog sitt liv.⁶⁴ Och med viss möjlighet talar hon med oss och vill få upp våra ögon med hjälp av diktjagens tillstånd för det som är så fel.

⁶⁴ Camilla, Deborah och Gun är några av de namngivna kvinnliga diktjagen i Kristina Lugns lyrik. Jfr t ex s. 145 och s. 16 i *Dikter 1972-2003*, eller se samlingen *Percy Wennerfors* från 1982.

2.5. Vidare aspekter på ämnet

Man skulle kunna titta vidare på utvecklingen i diktsamlingarna, det vill säga studera samtliga lyriska verk för att *jämföra* och nå en utvecklingslinje, något som jag medvetet valt att inte göra, eftersom det inte var utvecklingsaspekten jag ville komma åt, utan ”kärnan” i sjukdomstillstånden och kvinnorollsproblematiken. Man skulle då, vid studerandet av utvecklingen av diktsamlingarna exempelvis kunna uppmärksamma att döden är mer våldsamt i tidigare verk, men tonats ned och nästan ”accepterats” i senare diktsamlingar. Man skulle kunna fråga sig vad detta tyder på - skulle man kunna läsa in den verkliga författaren i detta fall, se det som om diktjagen åldrats i takt med Lugn och att åldern väger in och lugnar det senare mer trygga jaget? Man skulle också kunna studera den process som sker i författarens stilistik och personliga formuleringar: hur har språkdräkten förändrats genom det tidsförlopp som skett mellan den första och den sista diktsamlingen, och vad tyder detta på?

Det hade dessutom varit intressant att gå djupare in på ämnet än vad som är möjligt i det starkt begränsande uppsatsformatet för att titta på andra tydliga kvinnoroller i Kristina Lugns lyrik. Bredvid urtyperna Hemmafrun och Älskarinnan skulle man kunna ställa dotterns diktjag, moderns och väninnans diktjag. Vilka likheter och skillnader skulle man då skönja och vad kan detta tyda på?

Barnet, dotterns utsatta position (som är tydligast i diktsamlingen Percy Wennerfors) och reaktionen till den frånvarande fadern och upphöjda modern skulle kunna bli ett eget ämne, väl värt att studera och utforma en uppsats utifrån.

3.3 Litteraturförteckning

Beck-Friis Johan, 2005, "Där såren hålls öppna", *00-tal*, nr 20/21

Beckman Åsa, 2002, *Jag själv ett hus av ljus. 10 kvinnliga poeter*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm

Elleström Lars, 2005, *En ironisk historia från Lenngren till Lugn*, Norstedts Förlag, Stockholm

Gilbert Sandra M., Gubar Susan, 1979, *The Madwoman in the Attic. The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*, Yale University Press, London

Heggestad Eva, Williams Anna (red) 2004, *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyte från Tintomara till Tant Blomma*, Studentlitteratur, Lund
(Björn Sundberg, "Inga givna roller duger. Om Kristina Lugns dramatik")

Heith Anne, 1992, "Schamanen Lugn eller då flickan Ruda rumsterar i den svenska vardagen kan kvinnlig bekännelselyrik bli resultatet", *Horisont*, nr 4

Hirdman Yvonne, 2001, *Genus- om det stabila föränderliga former*, (2:1 upplagan), Liber Ab, Malmö

Ingström Pia, Malmö Kristina & Österlund Maria, 1996, *Hemmet, Rummet och Revolten. Studier i litterärt gränsöverskridande*, Litteraturvetenskapliga institutionen Åbo Akademi, Åbo
(Österlund Maria, "'Det måste finnas en reservutgång'. Om rumsligheten i Kristina Lugns lyrik")

Johannisson Karin, 1994, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*, Nordstedts förlag, Stockholm

Johannisson Karin, 1997, *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur*, Nordstedts förlag, Stockholm

Lugn Kristina, 2006, *Dikter 1972-2003*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm

Löfquist Eva (red), 1997, Varför grävde man upp drottning Kristina?. Kvinnobilder i olika tider och kulturer, Institutionen för kvinnovetenskap Göteborgs universitet, Göteborg
(Borgström Eva, "Drottning Kristina och hermafroditens tankefigur" och Lilja Eva, "Skaldinnorna i offentligheten. Konsekration och överskridande i en senmodernistisk kvinnlig tradition")

